

НОРМАТИВНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ АСИМІЛЯЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДОВКІЛЛЯ

Безумовно, технічний прогрес є основою сучасного розвитку людства, проте саме його подекуди неконтрольований розвиток і стає причиною розростання техносфери, що надзвичайно швидкими темпами заміщує біосферу. Тому сьогоднішні наші дії визначають чи в подальшому наші умови життя будуть придатними для повноцінного життєзабезпечення та стійкими чи призведуть до безповоротних негативних наслідків, що знищать суспільство. На сьогоднішній день економіка України ще зорієнтована на техногенний розвиток, а розвиток суспільства підпадає під індустріально споживачьку модель. За таких умов питання захисту довкілля та збереження природних ресурсів набуває надзвичайної важливості. Проте це питання ускладняється неточними оцінками наслідків антропогенного впливу на навколишнє середовище. Тож екологічна політика України та природоохоронне законодавство в більшості випадків виявляються недостатньо дієвими.

Основним законом, яким регулюються відносини у галузі охорони навколишнього природного середовища є Закон «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року, а також розроблені відповідно до нього земельне, водне, лісове законодавство, законодавство про надра, охорону атмосферного повітря, охорону і використання рослинного і тваринного світу та інші спеціальними законодавчими актами. Додатково у правовій сфері мають суттєвий вплив також міжнародні договори (Монреальський, Кіотський протоколи тощо), які ратифікуються Верховною Радою України та є обов'язковими до виконання.

Хоча в Україні було прийнято багато нових законодавчих актів, які спрямовуються на зростання ефективності довкілля, стандарти все ж мають роль третього рівня законодавства – після законів і підзаконних актів. Стандарти ґрунтуються на розробці конкретних та економічно і технічно обґрунтованих нормативів. В Україні роль нормативів виконують гранично допустимі концентрації (ГДК) забруднюючих речовин.

Гранично допустимі концентрації на сьогодні вбачаються недостатньо ефективним методом як норматив забруднення. За сучасних умов показники ГДК у більшості випадків не можуть бути реально досягнуті через застарілі технології та фінансовий стан підприємств, що призводить до порушення норм. В роботах О. В. Попової та В. Н. Максимова, показано, що нормативи ГДК недостатні і в більшості випадках завищені, а забруднюючі речовини, що знаходяться в довіллі в низьких концентраціях не відстежуються, хоча в певних комбінаціях, викликають набагато більші порушення, ніж полютанти, що перевищують значення ГДК [1, 2].

До того ж ГДК розроблені не для всіх природних об'єктів. Так, наприклад, не існує законодавчо визначених і закріплених норм для флори і фауни, надр тощо. А от для повітря, води та ґрунтів їх дуже багато, проте реальному контролю підлягає лише п'ята частина від встановлених норм. Окрім того в певних випадках, норми ГДК виявляються досить жорсткими, оскільки розраховані лише для одного виду біотопу та досліджувались ізольовано, тобто при їх визначенні не враховуються інші фактори довкілля, які в реальних умовах можуть мати сумарний вплив або ж нівелювати передбачений негативний ефект.

Ускладнює ситуацію і те, що з кожним днем зростає темп надходження до навколишнього природного середовища нових видів забруднень, з яким темп встановлення ГДК не співпадає. І це пояснюється тим, що розробка нових норм – дуже ресурсомісткий та затратний процес (за оцінками міжнародних експертів розробка одного виду ГДК за всіма встановленими сучасними методикам сягає 500 тис доларів).

Як інструмент регулювання обсягів забруднюючих речовин, що викидаються (скидаються) з екологічно небезпечного обладнання використовуються ГДВ, ГДС, ТПВ та ТПС. Усі ці екологічні нормативи розраховуються з урахуванням ГДК і для кожного окремого підприємства.

Перевищення цих показників не обов'язково призводить до порушення вимог до якості довкілля, проте теоретично, з підвищенням ГДВ та ГДС підвищується і ГДК для середовища навколишнього до джерела забруднення. Переважна більшість суб'єктів господарювання в Україні орієнтуються саме на дотримання цих санітарно-гігієнічних норм екологічної безпеки щодо забруднення довкілля. Однак ці показники були розроблені для захисту людини, а норми екологічної безпеки навколишнього природного середовища подекуди значно відрізняються від них і за переліком забруднювачів і за концентрацією. В багатьох державах було розроблено та використовується показник гранично допустимого екологічного навантаження (ГДЕН) на природні об'єкти.

Гранично-допустимі екологічні навантаження (ГДЕН) – це сумарні обсяги забруднень, що може витримати екосистема без порушення стану природної динамічної рівноваги [3].

Як зазначає більшість дослідників перехід від системи екологічних нормативів ГДВ та ГДС до системи нормативів гранично допустимих екологічних навантажень (ГДЕН) має відбуватися поступово, у міру розробки та затвердження екологічних нормативів. На цей час загальні принципи цієї системи реалізовані в концепції асиміляційної ємності екосистем.

Як зазначається українськими дослідниками, одним із сучасних інструментів забезпечення збалансованості екологічної політики, що сприяє підвищенню її комплексності та дієвості є Стратегічна екологічна оцінка. Її використовують практично в усіх країнах світу як превентивний, попереджуючий інструмент екологічної політики. Така оцінка заснована на простому принципі: легше виявити і запобігти негативним для довкілля наслідкам діяльності на стадії планування, ніж на етапі її здійснення. Таким чином, оцінювання зосереджене на всебічному аналізі можливого впливу запланованої діяльності на довкілля і використанні його результатів для запобігання або пом'якшення екологічних наслідків. Такий підхід набуває особливої актуальності з огляду на поширення уявлень про збалансований розвиток, оскільки він дає змогу враховувати поряд з економічними й екологічними факторами вже на стадії формулювання цілей, планування та прийняття рішень щодо тієї чи іншої діяльності [4].

Зміна меж асиміляційного потенціалу навколишнього середовища залежить не лише від наявного антропогенного впливу, а й від впливу потенційно небезпечних для довкілля запланованих видів діяльності. Від 23 травня 2017 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про оцінку впливу на довкілля», який «встановлює правові та організаційні засади оцінки впливу на довкілля, спрямованої на запобігання шкоді довкіллю, забезпечення екологічної безпеки, охорони довкілля, раціонального використання і відтворення природних ресурсів, у процесі прийняття рішень про провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля, з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів» [5]. З прийняттям цього закону, Закон України «Про екологічну експертизу» втратив чинність. Безумовно, ЗУ «Про оцінку впливу на довкілля» має певні недоліки, проте вони більшою мірою стосуються нормативно-методологічного забезпечення підзаконних актів та недоліків визначення термінології, що реально поліпшити. Іншим же питання є застосування цього закону. Адже оцінка впливу на довкілля, значною мірою і на етапах планування, є вкрай важливим інструментом природоохоронної діяльності, адже при проведенні такої оцінки запланованої господарської діяльності враховуються інтереси практично всіх зацікавлених сторін, та найголовніше – проводиться ОВНС з метою керування антропогенною діяльністю в межах асиміляційної здатності довкілля та задля забезпечення екологічної безпеки.

З метою забезпечення збалансованості екологічної політики України та відповідно до міжнародних угод, зокрема і Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, разом з прийняттям Закону «Про оцінку впливу на довкілля» Верховною Радою України 20 березня 2018 року було ухвалено Закон «Про стратегічну екологічну оцінку». Основною метою цього законопроекту є інтегрування екологічних вимог до всіх державних документів та програм планування. Тобто цей закон передбачає досягнення сталого розвитку шляхом встановлення екологічних імперативів до будь-яких програм економічного чи соціального розвитку. В протоколі про СЕО наведено наступне визначення переваг застосування принципу Стратегічної екологічної оцінки: «СЕО дозволяє визначити, до яких суттєвих наслідків для навколишнього середовища і здоров'я людей може привести реалізація пропонувананих варіантів розвитку. Вона надає відповідальним за планування органам пропозиції щодо пом'якшення негативних наслідків і дозволяє розглянути альтернативні варіанти розвитку» [6].

Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» та Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» можна вважати доповненням одне одного к інструментів ефективної екологічної політики. Адже дія СЕО розглядається на стратегічному рівні, на етапі розробки стратегій та планування, а ОВД діє на площині конкретних проектів, які потенційно мають вплив на навколишнє середовище. Отже, як бачимо, екологічна політика України удосконалюється, що безперечно впливає на природоохоронну діяльність та управління господарською діяльністю людини з урахуванням екологічних імперативів.

Література:

1. Попова, О. В. Биоиндикация загрязнения атмосферы промышленного города: на примере г. Липецка : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 25.00.36. Воронежский государственный университет. Воронеж, 2007. 21 с.
2. Максимов В. Н. Проблемы комплексной оценки качества природных вод (экологические аспекты). *Гидробиологический журнал*. 1991. Т. 27. №3. С. 8-13
3. Коржнев М. М. Економіка природокористування. К: Видавництво КНУ, 2005. 99 с.
4. Державна екологічна політика України в умовах децентралізації влади / за наук. ред. д.е.н., проф. Є.В. Хлобистова / Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». К.: ДУ ІЕПСП НАН України, 2016. 226 с.
5. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23.05.2017 року №2059-VIII / Верховна Рада України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2059-19> (дата звернення 11.04.2021).
6. Протокол по стратегической экологической оценке к конвенции об оценке воздействия на окружающую среду в трансграничном контексте / UNECE: Офіційний сайт. URL: <http://www.unece.org/env/eia/documents/legaltexts/protocolrussian.pdf>